

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (19.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

A 95 éve Nagyváradon született krónikáiró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésnéként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk.

Sz. A.

Ezerkilencszázharminc második felében már II. Károly őfelsége uralkodott fölöttünk, erdélyi, bánati és partiumi magyarok fölött, nem beszélve saját román népének milliói-ról. „Saját népe?” Hohenzollern-Sigmaringen volt ő a javából, echte német, akár az elődei! Csak a koronáért és a hatalomért asszimilálódott, ahogy illik. II. Károly trónra lépéséhez nemcsak a Maniu-pártiak fűztek nagy reményeket, de a magyarok egy része is, a szászok és a svábok különösen, nem beszélve a vasgárdista szélsőjobb vezetőiről, gyarapodó tagságáról. Természetesen ő maga is nagy reményeket fűzött önmagához, hiszen sikerült végre megkaparintania – a nyugati mulatók, kuplerájok, garniszállók tucatjaiban átélt, pikáns pletykákban országsszerte csámcsogott kicsapongásai után – a román trónt. Őt mindig úgy könyvelték el hívei és ellenségei egyaránt, hogy az abszolút monarchia híve!

Utálta a „szószaporító, szalmacséplő” parlamentarizmust. Minden rendelkezésre álló eszközzel hozzálátott rég dédelgetett diktátori vágyálmainak megvalósításához. Kezdetől valotta, ha egy ideig még nem is tudta keresztülvinni, hogy „az állam én vagyok”.

Al. Gh. Savu a *Dictatura regală* (A királyi diktatúra) című könyvében így jellemezte az uralkodót: „Kortársai emlékezetében Károly mint rendkívül kapzsi ember él; ördögien ravasz és beképzelt volt, önző; a lojalitás legelemibb vonásai is hiányoztak belőle; betegesen hajlott a kicsapongásra, mindenfajta kalandra. Képtelen volt uralkodni magán, állhatatlan, gyáva, fösvény volt; örökletesen gyűlölte a néptömegeket, velejéig reakciós volt, hóbortjai egy keleti despotára vallottak.” Kedvenc ágyasa, Lupescuné, az emlékirataiban így idézte II. Károly alakját: „Vasakarató ember, lobbanékony, kivételesen makacs. Faragatlan, sokszor tapintatlan. Nem kedveli az érvelést, mindig előnyben részesíti a cselekvést.” Fivére, Miklós herceg pedig egy ízben így jellemezte őt Virgil Madgearunak: „Valóságos Borgia! Mit gondol ön, miért utaztat engem állandóan repülőgépen? Mert azt reméli, egyszer csak kitöröm a nyakam.” Megkoronázása után édesany-

ja, Mária királyné, ezt írta róla: „Egyre kibírhatatlanabb! Sokszor a legkomolyabban felmerül bennem a kérdés: vajon észnél van-e?”

Nicolae Iorga *Supt trei regi (Három király alatt)* című, 1932-ben publikált írásában utal rá, hogy Károly Olaszországban jártában megkedvelte a monarcho-fasiszta rendszert, s igyekezett annak mintájára berendezni az ő romániai rendszerét. Az emlékiratok azt is megállapítják, hogy Károly óvatos volt azokkal szemben, akik egyelőre erősebbek nála, de minden módon törekedett gyengíteni a befolyásukat. Így járt el hazatérésének és restaurációjának hű előkészítőjével, Iuliu Maniuval szemben is, lassan, fokozatosan, elkerülve minden idő előtti konfliktust. Trónra lépése után még tisztázatlanok voltak az erőviszonyok, és erősek azok az irányzatok, amelyek az ő személyi diktatúrára törekvését keresztelheték. A baloldali munkásság is mutogatta még az erejét: 1930 júliusában Váradon tíznapos nyomdászsztrájk zajlott le, ennek idején *Nagyvárad* *Lapok* gyűjtőcímen, egyetlen sajtótermékként jelent meg, összesen 8 oldalon, a három várad-i magyar lap: a *Nagyvárad*, a *Nagyvárad* *Napló* és a *Friss Újság*. A lapok neve csak az alcímben szerepelt.

Borsán heves antiszemita zavargás tört ki, leégett a falu, a horogkeresztes, *Mihály arkangyal* elnevezésű vasgárdista csoport, Cuza professzor híveinek tömörülése szervezte a pogromot. Háromszázharmincegy ház égett le akkor a máramarosi faluban. (...) Vaida-Voevod belügyminiszter elítélte a borsai gyújtogatást. Erre „fölkereste őt” három vasgárdista, de csak Constantin Anghelescu belügyi titkárig jutottak. Gheorghe Beza legionárius újságíró, a hármak egyike, nyolc revolverlövést adott le Anghelescura. Beza „testvér” az *Epoca (Kor)* című fasiszta lap munkatársa volt. Zelea Codreanu vasgárdista vezér azt nyilatkozta, ha Bezát elítélik, egy kormánypolitikuson torolják meg. Erre letartóztatták Codreanuit is – nem először és nem utoljára... A Maniu-kormány és a liberálisok egymást vádolták az antiszemita zavargásokért, Codreanu pedig nyíltan és harsányan védte az 1927-ben alakult légiót, a későbbi Vasgárdát: „A román nemzet őrangyala!” (...) Közben áradtak a hódoló táviratok őfelsége, Károly, Nagy-Románia törvényes uralkodója címére. A várad-i tanáregyesület táviratát hajdani tanárom és iskolaigazgatóm, az egykorvult Szilágyi József, akkor már Silaghi Iosif,

majd igazgatóként Iosif Sălăjan, írta alá. Codreanuit különben augusztusban szokás szerint felmentették, és szabadlábba helyezték. (...)

1930 őszén, tévedésből, valamiféle feljelentés alapján, „kommunista-ként” lefoglalták Apa kollégáját, Varga Aurél postafőtisztet a román rendőrök. Pofozták, rugdosták, saját vizeletét itatták vele a vallatás során, de nem volt mit kiszedni belőle, mert a vádnak nem volt alapja. Dr. Ioan Suroiu, a posta orvosa vett róla látletet, ezután Varga följelentette dr. Ilie Reu rendőr komisszárt. Nem hagyta magát, még nem tudta, hogy pár év múlva mi következik... Ez év őszén egyébként elég sok kötekedésnek voltak kitéve a kiszemelt áldozatok. Apát például október elsején több vasgárdista briganti várta, belekötött, s ütlegetni kezdte: „Szidalma-zod Károly királyt? Sértegeted őfelségét? Horthyt dicsőíted? Vörösbérenc vagy, te rohadt magyar!” – Horthy és a vörösbérencség...

Apa nem ment a szomszédba elszánt-ságért: fogta a mindig nála levő botját, odacsapkodott vele, eltalálta egyiknek is, másiknak is az arcát, fejét, hasát, mígnem lebírták, elvették tőle a botját, de éppen arra jött egy rendőr. Az véget vetett ugyan a verekedésnek, de a huligánoknak hitt, nem Apunak. Bekísérte őt a rendőrségre, ott néhány ki nem érdemelt, de jókora pofon után hitték csak el neki, hogy valóban nem vétkes, és a postafőnök egyik kedvelt munkatársa. Akkor elengedték azzal, hogy nem mondhatja el senkinek,

ami történt, mert ha igen, kirúgják az állásából. Azt kellett mondania, hogy elesett, és megütötte magát. Mire Apa – állítólag – azzal hagyta ott őket: „Magát is fel kellene akasztani, komisszár úr, ha nem meri vállalni törvénytörő magatartásáért a felelősséget!” Apa nem tartotta a szavát: azonnal jelentést tett a főnökségének a történetekről. Mire kollégái, a románok is, magyarok is, tiltakoztak Ioan Chişiu területi igazgató révén a belügyminiszternél, valamint a Maniu-féle miniszterelnökségen. Nem Aput hozták szóba, taktikusan, hanem a közbiztonságot, amely ingatag: ártatlan embereket vasgárdista huligánok megtámadhatnak, és a rendőrség nem nyújt kellő védelmet. Elég finom megfogalmazás. De legalább tiltakozás. A postások gyűlésén felszólalt Suroiu doktor és Dumitru Bitang, a műszaki osztály vezetője is, barbár eljárásnak nevezte a történeteket. Azt hiszem, ez a két, máskülönben eléggé elfogult román kollégától származó pártfogó megnyilatkozás mentette meg Apát a további zaklatásoktól. De bocsánatot nem kért tőle se a rendőrség, se más, azóta se. (...)

1931 telén megüresedett egy képviselői mandátum Biharban. Dr. Roxin Teodor, a kormánypárt szeszpanamáiról ismert megyei alelnöke, Ionel Teianu pénzügyi alminisztert – egy Bihar megyében teljesen ismeretlen, regáti korrupst politikust – jelölte képviselőnek. A Magyar Párt ellenjelöltje dr. Thury Kálmán volt. Thury 18 ezer szavazatot kapott, Teianu pedig, sok nyomással, fenyegetéssel, pénzzel, 27 ezret. Az előkészületek során Roxin doktor megfenyegette Hegedűs Nándort, valamint a Magyar Párt akkori elnökét, dr. Kotzó Jenőt és alelnökét, dr. Kövér Gusztávot. Magyarellenes tüntetések zajlottak, utcai támadásokkal, váratlan házkutatásokkal zaklattak eminens magyar pártszemélyeket. A *Gazeta de Vest* féktelenül uszított a kisebbségek ellen. 1931. január 29-én volt a választás. Dr. Kövér Gusztáv a *Magyar Szóban* viszonttámadott: leleplezte többek között Popovici prefektust, Roxint. Erre a prefektus „kiderítette”, hogy Kövér Gusztáv „csalárd módon jutott román állampolgársághoz”, feldúlták a szerkesztőséget, Kövér Gerliczy utcai otthonát, Bäteală pénzügyigazgató, Roxin sugalmazására, egekig emelte dr. Thury Kálmán adóját, ennek révén kigolyózhatta az ügyvédi kamara elnökségéből is, mivel Thury dr. abbahagyta az ügyvédkedést. A *Gazeta de Vest* felheccelte a román diákságot, s azok a *Nagyvárad* és a *Magyar Szó* szerkesztőségét fel-

dúlták. Bármilyen is történt a romániai belpolitikai életben, helyi vagy országos méretekben, az többnyire a magyarság elleni atrocitásokba fulladt, a mindent elárasztó sovinizmus következtében. (...)

Anyu is kíváncsi volt dr. Aurel Lazăr dísztemetésére, mert igazán ünnepélyes temetést ritkán lehetett látni. Így hát megfogadta Apa tanácsát, hogy Zolit egyikünk se zavarja a vizsgáira való fölkészülésben, kézen fogott, és elsétált velem – esernyő alá húzódva – a Nagysándor József utcai gyászházig. A belváros utcáin gyászfátylak burkolták a közvilágítási lámpaoszlopokat. Dr. Aurel Lazăr nem akárcikije volt az erdélyi, közlebről a váradi románságnak. Az ő házában tartották 1918. október 12-én az emlékezetes Román Nemzeti Tanács gyűlését, amely elhatározta Erdélynek, Partiumnak és Bánátnak a Román Királysággal való „egyesülését”. A Nagysándor utcai házat hatalmas, földig érő fekete drapériák borították. Az utcában nem volt forgalom, de az érdeklődőket igazoltatás nélkül odaengedték a díszruhás rendőrök. Mennél számosabban vesznek részt a végső tisztességen – vélhették a szervezők –, annál hangsúlyosabb Várad román és magyar lakosságának „közös” gyásza, az elhunyt román nemzeti hős, a neves politikus távozása fölötti „közös” bánat.

Közös volt-e, azt nem tudhatom, de az bizonyos, hogy az utcába alig lehetett beférni. Mi a Fő utca felől jöttünk, a gyászház felől már odahallat-

szott a Beethoven gyászindulóját játszó katonazenekar, és noha azt se tudtam, kinek a temetésére „sétáltunk föl a városba” Anyuval, meghatott a hangulat és a zene. A gyászmenet később elindult a Szent László téri Holdas templomhoz, onnan a városházáig, majd át a Bémer téri hídon, el a színház előtt, végig a Fő utcán, egészen a Schlauch tér torkolatáig. Hatalmas tömeg hömpölygött fekete és piros-sárgakék zászlók alatt. Én arra ösztökéltem Anyut, hogy tőlünk telhetően a zenekar mellett haladjunk, hogy jól halljam Beethoven, majd Chopin és Grieg gyászzenéjét. A menet befordult a Kanonok sor irányába, el a római katolikus székesegyház mellett, és mire a sporttérnél a várad-olaszi temető felé kanyarodott, az Erzsébet-liget utcára, én már mindegyik gyászindulót kívülről tudtam dúdolni. Katonai díszpompával temették, ezért az útvonalak oldalán díszegységek katonái álltak mereven. Így érkezett el, lassú léptekkel,

mintegy másfél-két óra alatt a gyászmenet az Olaszi temetőbe. Anyu a temetőkapunál csak annyit mondott, balra mutatva, ahol akkor még csak néhány ház állott, hogy „ott a mi telkünk, nemsokára mi is ide költözzünk”. Én félreértettem, azt hittem, a temetőre céloz, és sírva fakadtam. Miért akar Anyu máris, pláne ilyen szép katonazene hangjainál, meghalni?

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR